

gemaakt van het voortreffelijke boekje van G. Rothhoff, *Studien zur Geschichte des Reichsguts in Niederlothringen und Friesland ...* (Rheinisches Archiv 44; Bonn, 1953). Als Theophano ook maar iets met de Lage Landen te maken heeft gehad, dan komt Nijmegen veel eerder in aanmerking dan Holland. Afgezien van een aantal bezoeken aan de palts werd in het Groesbeekse haar zoon Otto (III) geboren, in 991 overleed zij in Nijmegen, waar zij volgens de *vijftiende-eeuwse* Nijmeegse kroniekschrijver Willem van Berchen (editie Sloet van de Beele, 24), dikwijls placht te vertoeven (*ubi morari erat solita*).

Een tweede artikel dat over Byzantium en Holland handelt is van de hand van de kunsthistorica A. S. Korteweg, 'Thierry II, Count of Holland and his Wife Hildegard and their Donations to Egmond Abbey' (146-164). Dit artikel is de tegenpool van het stuk van Ciggaar. De schrijfster rept niet over een beïnvloeding van de twee beroemde miniaturen (waaronder 'the donor portrait') in het Egmondse Evangelieboek door Theophano (zie hierboven het citaat, bij Ciggaar, 58); mevrouw Korteweg blijkt zich kennelijk niets aan te trekken van de direct op dit bewuste citaat volgende suggestie: 'The latter point deserves more attention from art historians ...'. Belangrijker lijkt mij dat zij op grond van stijlkenmerken de miniaturen circa 970-975 plaatst. Zij meent dat de bouw van een stenen kerk in Egmond ergens tussen 965 en 970 begonnen moet zijn en dat dit evangeliarium aan St. Adelbert werd aangeboden bij de voltooiing van de laatste fase, het koor. Dit laatste wordt overigens door J. M. van Winter in een artikel in het tijdschrift *Holland*, XVIII (1986) speciaal 22-23, naar mijn mening niet erg overtuigend, verworpen.

De andere artikelen in deze bundel hebben — maar dat is ook reeds elders geconstateerd — of niet veel, of helemaal niets met het thema van het boek te maken. In het goed gedocumenteerde artikel van J. M. van Winter wordt (19-20) de kwestie van Liutgard als zuster van keizerin Theophano opnieuw naar het rijk der fabelen verwezen; Ciggaar haalt haar via een achterdeur weer binnen: Liutgard is nu een 'spiritual sister' van Theophano geworden (51).

P. H. D. Leupen

D. Lambrecht, *De parochiale synode in het oude bisdom Doornik gesitueerd in de Europese ontwikkeling, 11de eeuw -1559* (Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België. Klasse der letteren, jaargang XLVI, nummer 113; Brussel: Paleis der Academiën, 1984, 328 biz., BH200,-, ISBN 90 6569 347 5).

De parochiale synode of het seendgerecht is een voor de Nederlanden nog weinig bestudeerde vorm van middeleeuwse kerkelijke strafrechterlijke procedure. Het boek van D. Lambrecht over dit onderwerp in het bisdom Doornik vult dan ook beslist een leemte op in de historiografie van het kanonieke recht in de Nederlanden. In een eerder verschenen belangrijk artikel (*TRG*, XLIX (1981) 47-100) had de auteur de vroegste geschiedenis van deze zogenaamde wroegingsprocedure in het algemeen geschetst. Vanaf het einde van de elfde eeuw zijn er (weliswaar schaarse) bronnen voorhanden om voor specifiek het bisdom Doornik de geschiedenis te schrijven van deze kerkelijke procedure, die zich in de loop van de negende eeuw als lekenvisitatie had ontwikkeld. Daar er, omwille van de aard zelf van deze procedure, geen archieven bewaard zijn van de parochiale synodes, heeft de auteur voor zijn studie een beroep moeten doen op indirecte bronnen die in hoofdzaak betrekking hebben op contentieuze aspecten van de uitoefening van het synoderecht en bovendien zeer

verspreid zijn in de tijd. Deze feitelijke toestand van het bronnenmateriaal heeft uiteraard negatieve gevolgen voor de resultaten van het onderzoek, waarvoor de auteur weliswaar terdege waarschuwt, en waartegen hij zich wapent door telkens de vergelijking te maken met toestanden in de omringende bisdommen, maar waarmee hij naar onze zin te weinig rekening houdt bij het formuleren van zijn besluiten.

Het werk is ingedeeld in drie grote delen die beantwoorden aan twee chronologische periodes (van de elfde eeuw tot het einde van de dertiende eeuw, deel I, en de veertiende tot zestiende eeuw, deel III), waarin telkens dezelfde themata betreffende de samenstelling en het functioneren van de synode behandeld worden, met daartussen (deel II) een bespreking van de synode binnen de algemene rechtsontwikkeling van de dertiende eeuw. Vóór de dertiende eeuw beschikt de auteur slechts over occasionele vermeldingen van synodale activiteiten in bisschoppelijke oorkonden. De bronnen betreffende de dertiende eeuw liggen vooral in de contentieuze sector en beperken zich in feite tot een proces gevoerd door Brugge, Damme en het Vrije tegen de bisschop van Doornik voor de Reimse officialiteit. Dit langdurig proces, gevoerd tussen 1269 en de eerste jaren van de veertiende eeuw, betreft een contestatie door Brugge, Damme en het Vrije van de wijze waarop de bisschop zijn recht om synode te houden uitoefent, en meer bepaald van de keuze van de synodale getuigen. Het levert inderdaad een massa informatie op over de organisatie en het verloop van synodes in de dertiende eeuw. Het bevat echter ook ongemeen rijke gegevens voor een onderzoek naar mentale attitudes ten opzichte van het fenomeen synode op de kering van de middeleeuwen waarop de auteur dieper had kunnen ingaan. De bewering (112) dat vooral economische motieven, inzonderheid de moeilijkheden veroorzaakt wegens de betichting van woeker, de aanleiding zouden zijn geweest voor de contestatie door de Bruggelingen is niet helemaal overtuigend. Zouden we hier niet eerder een episode uit de wedijver tussen de steden moeten zien? Was het niet zo dat in Gent, zoals Lambrecht aantoonde, de schepenen zich sinds het midden van de dertiende eeuw het recht aangematigd hadden om zelf hun synodales in de eigen rangen uit te kiezen? Dat zal in Brugge in 1269 ongetwijfeld bekend zijn geweest en zeker bij de bovenlaag, de stadsmagistraat, die de klacht indient bij de aartsbisschop van Reims. Zij willen het gewoon niet meer slikken dat in hun dekenij om het even wie — en het minachtend woordgebruik (112) is zeer allusief in dit opzicht — en niet zichzelf, de elite (zoals in Gent), de rol van synodales toebedeeld krijgt. Politieke motieven lijken ons in dit verband een minstens even grote rol gespeeld te hebben als de aangehaalde economische.

Ook de houding twintig jaar later van de Gentse schepenen in verband met de synodale procedure (187-188) moet ons inziens op die manier worden geïnterpreteerd. Het feit dat de woeker in Gent in 1294 blijft behoren tot de door de synodales te wroegen overtredingen, maar de ontucht niet meer, bewijst dat de zogenaamde 'economische motieven' toch niet overwegend waren. In zijn besluit schrijft de auteur trouwens dat het voor de steden eerder een kwestie van fierheid was en van een vernieuwd en zelfstandig rechtsbewustzijn. Voor zijn bewering dat de synodales waarschijnlijk voor het leven benoemd zouden zijn (90) geeft de auteur geen sluitend bewijs. Een aantal gegevens (onder andere op bladzijde 92) zijn argumenten in het voordeel van een tegengestelde theorie. Ook het boekje van de Gentse deken van de Christenheid (RA, Gent, Sint-Veerle, 164; vermeld onder andere op bladzijde 237) toont aan dat, weliswaar in de vijftiende eeuw, de synodales van de dekenij Gent jaarlijks werden hernieuwd. Dit is trouwens ook de conclusie van de auteur in het derde deel (253).

Van 'opkomende' stedelijke macht (119) en 'opkomende' burgerij (47) kan er op het einde van de dertiende eeuw in Vlaanderen geen sprake meer zijn; ze hebben dan al hun hoogtepunt bereikt. Deze term wordt trouwens ook gebruikt (174) met betrekking tot de twaalfde eeuw, waar hij zeker meer op zijn plaats staat. Zoals de auteur terecht opmerkt (119) was het voor de steden geen kwestie van recht, wel van macht.

In het tweede deel gewijd aan de synode en de algemene rechtsontwikkeling in de dertiende eeuw, wordt de wroegingsprocedure afgewogen tegen het geleerde recht en tegen het gewoonterecht. Ook hiervoor is het proces van 1269 en volgende jaren de hoofdbron. De auteur stelt vast (158) dat de synode 'moeilijk te enten is op één van de takken van het geleerde strafprocesrecht', en dat 'het instituut van de synode vreemd is aan de 13de eeuwse romano-canonieke procedure'. Verder stelt de auteur (179) dat er 'tussen het stadsrecht van de 13de eeuw en de synodale procedure geen verwantschap was', maar dat de tegenhanger van de synodale procedure in het wereldlijk strafprocesrecht de 'doorgaande waarheid' was. Hij besluit (184) dat pas tegen het einde van de dertiende eeuw de synode geïncorporeerd werd in het romano-canonieke strafproces waarbij de betichtings- én bewijsjury van de synode herleid werd tot een betichtingsjury met verdere afhandeling van de zaak voor de officialiteit.

Het derde deel behandelt de synode in het bisdom Doornik van de veertiende tot het midden van de zestiende eeuw, waarbij dezelfde vragen worden gesteld als in het eerste deel. De bevindingen worden ter vergelijking systematisch ingekaderd in een breed Europees perspectief. Uit dit onderzoek blijkt dat de synode in Doornik niet meer gehouden werd door de bisschop zelf, maar dat deze die taak toevertrouwd had aan zijn dekens van de Christenheid. In de omringende bisdommen daarentegen zijn het eerder de aartsdiakens die de synodale taken naar zich toe getrokken hadden. De auteur constateert ook een aantasting van de competentie van de synode, waarbij vooral de steden een actieve rol hebben gespeeld.

De langzame aftakeling van de synode als kerkelijke strafrechterlijke procedure ziet Lambrecht in de loop van de dertiende eeuw beginnen. De factoren van dit verval waren volgens hem van tweeërlei aard, enerzijds 'de breuk tussen de synodale traditionele visie en de economische dwingende noodzaak van het moment', anderzijds de niet-adequate, orale en formalistische procedure. Deze visie, hoewel wellicht te zeer bepaald door de aard van het bewaarde bronnenmateriaal, beantwoordt aan de algemene evolutie die de hier behandelde periode kenmerkt. Het is Lambrechts grote verdienste het ongemeen belang van de synode voor de schepping van een Westeuropees beschavingspatroon te hebben aangetoond.

Th. de Hemptinne

NIEUWE GESCHIEDENIS

M. P. Holt, *The Duke of Anjou and the Politique Struggle during the Wars of Religion* (Cambridge: Cambridge University Press, 1986, 242 biz., f108,50, ISBN 0 521 32232 4).

Eindelijk is er een studie verschenen over Frans van Valois, hertog van Anjou en heer van de Nederlanden. Op een negentiende-eeuwse bronnenpublicatie na ' is er nooit veel aandacht